

Oorlog in Indonesië

In 1947 weigerden drie Nederlandse militairen mee te doen aan het platbranden van een kampong. Pas in 2024 kregen ze postuum eerherstel. Nieuwe historische bronnen vertellen meer over hun verzet.

De mannen die het dorp wilden redden

tekst Koois-Jan de Jager

Op maandagmorgen 11 augustus 1947 omgingen Nederlandse militairen de kampong Suto-jayan nabij het dorp Pakisaji op Oost-Java. Ze maakten zich op voor een wraakactie, een dag nadat een Nederlands militair voertuig in de buurt op een mijn is gereden. De militairen doorzochten huizen op wapens, munitie en guerrillastoffen, maar vonden niets. In het dorp zijn alleen vrouwen en kinderen aanwezig.

De militairen volgen hun orders en jagen de bewoners naar buiten. Tegenstand wordt keihard aangepakt, vertellen ooggetuigen. Tijdens de doorzoeeking schieten militairen enkele dorpelingen dood, onder wie een verstandelijk gehandicapte jongen. Even later staan de eerste huizen in brand.

Sergeant Marinus Smit doet mee aan de actie. Ook hij steekt enkele lege huizen in brand. Als hij bij bewoonde huizen komt, stopt hij. Smit wil niet langer meedoen aan deze onzinnige wraakactie. Hij meldt zich bij zijn luitenant, die hem opdracht verder te gaan. "Laten we dit huis sparen, jongens", roept Smit volgens ooggetuigen. Samen wijst hij een bewoond huis aan. Een andere marinier valt hem bij. "Je bent een smerige lafaard als je dit huis in de ik steekt met die vrouwen en kinderen erbij".

Smit (destijds 33 jaar) kreeg gevangenisstraf voor zijn weigering, net als Louis Stokking (28 jaar) en Joop de Hoog (18 jaar). Pas afgelopen mei, bijna tachtig jaar na dato, kregen de drie postuum eerherstel van minister Kajsa Ollongren, op basis van historische onderzoek.

De rehabilitatie past in een andere omgang met het koloniale verleden, die de laatste jaren in Nederland zichtbaar wordt. Voorheen ontkende de Nederlandse regering dat troepen op grote schaal oorlogsmis-

dadon hadden gepleegd. Er waren hooguit wat 'excessen' voorgevallen. In de afgelopen jaren is het historische beeld van de oorlog in Indonesië door rechtszaken en historisch onderzoek gekanteld. Nederland bleek schuldig aan structureel extreem geweld en oorlogsmisdaden.

Bij die veranderende visie op het verleden past wellicht ook een andere omgang met schuld en onschuld. Als eersten kregen deze drie militairen eerherstel. Sindsdien is er nog meer gaan schuiven. Eind juni maakte minister Ollongren bekend dat de regering voor het eerst postuum excuses maakt aan twee dienstweigeraars. Nederlandse jongens die niet wilden redden in Indonesië en daarvoor naar de gevangenis moesten.

Jarenlang gevangenisstraf
Aan het einde van de bezette maanden in 1947 zitten de drie mariniers gevangen. Militairen uit hun eigen peloton hebben hen ontwapend en hardbarig opgesloten. "Lafaard, landverrader, NSB-schift", bij de compagniescommandant bun toe. Het is voor hen het begin van een maandenlang proces.

Tijdens de militaire rechtszaak krijgen de drie het zwaar te verduren. De aanklager steekt een fel beeld op waarin hij de weigering afschildert als een 'buitengewoon ernstig misdrijf'. De krijtsraad moet de tanden laten zien en de mariniers veroordelen tot stevige straffen. Smit vindt hij. 'In rijd van oorlog heeft geen enkele ondergeschikte het recht enige kritiek op een gegeven ogenblik te oefenen, ook niet op basis van christelijke beginselen', stelt hij volgens het rechtbankverslag.

Ondanks de verdediging, die aanvort dat het hier over duidelijk ging om een wraakactie, veroordeelt de krijtsraad op 5 januari 1948 de mariniers. Volgens de rechters bleek uit het onderzoek de militaire noodzaak van het afbranden van de kampong. Dit is volgens de krijtsraad geen sprake van onrecht, maar van een noodzakelijke actie ter bescherming van de Nederlandse troepen. De kampong is afgebrand om daarmee schorselijk te verkrijgen en de aanvoering te beschermen. De mariniers hebben daarom ten onrechte een bevel geweigerd, waarvoor ze straf verdienen.

Tijdens de rechtszaak nemen de rechters het met name Joop de Hoog met zijn gymnasiumopleiding zeer kwalijk dat hij met zijn 'intellectuele capaciteiten' een verkeerde invloed heeft uitgeoefend op de militairen uit zijn peloton. De Hoog had de avond tevoren al geopperd dat hij niet wilde meedoen met de actie. Als brein achter de weigering heeft hij volgens de rechters 'een zware schuld op zich geladen'. Hij moet beseffen dat zijn eigengerode mening niet strookt met militaire opvattingen.

Smit en Stokking krijgen drie jaar gevangenisstraf. De Hoog krijgt vanwege zijn jonge leeftijd en lagere rang anderhalf jaar cel. Tegelijk worden zij onervol van militaire dienst ontslagen, zodat zij geen soldij meer ontvangen. Smits echtgenoot in Nederland krijgt daardoor eveneens geen uitkering meer. De mariniers gaan in hoger beroep. Het Hoog Militair Gerechtshof spreekt de drie niet vrij, maar verlaagt wel de strafnaam naar 2,5 jaar voor Smit, twee jaar voor Stokking en een jaar voor De Hoog.

De gevolgen van de weigering zijn groot. Wat drijft de drie mariniers tot hun daden? De drie spreken hierover met de jonge vlootpredikant Hiemk Kat. Hij is sinds 1945 met zijn collega's actief aan het front om Nederlandse mariniers gnostelijke zorg te bieden. Overal waar hij komt, preekt hij en voert hij pastorale gesprekken. Zo ook in de gevangenis. In het defensie-archief bevinden zich rapporten van Kat, die Trouw inzagt, waaruit een nieuw beeld van de drie mariniers naar voren komt.

Smit en De Hoog baseren hun weigering op christelijke gronden, vertellen ze aan Kat. Voor Smit is de bewuste dag een keerpunt in zijn leven. Smit is beroepsmilitair, met een uitstekende staat van dienst. Tijdens het militaire offensief in de weken daarvoor heeft hij zich in gevechten bewezen. Toch heeft hij al langer moeite met het militaire bedrijf. In tweeën aan zijn vrouw schrijft hij meermaals dat hij op mensen schoot. 'Hoeveel maal zal ik nu moordenaar zijn?'

De gebeurtenissen in Pakisaji zijn voor Smit een keerpunt in zijn leven. Hij worstelt om in die reuze te komen, schrijft vlootpredikant Kat in zijn rapport. Aan Smits vrouw schrijft Kat op eigen initiatief dat ze

Mariniers rennen tijdens een gevechtsactie door een brandende kampong in 1946. Het gaat niet om de actie bij Pakisaji. Foto Hugo Wilmar (Beeldbank NIMH).

'Hoeveel maal zal ik nu moordenaar zijn?'

sergeant Marinus Smit

zich niet hoeft te schamen dat haar man gevangen zit. Smit volgde zijn geweten en dat is een reden tot trots. Mijn bewondering voor uw man is groot, ik zal dan ook niet rusten voor hij zijn recht gekregen heeft. We moeten daarbij op God vertrouwen, wiens gebod uw man heeft gevolgd. Vanuit de gevangenis schrijft die in een brief: 'Ik moet zitten voor wat ik als christen moest weigeren'.

Ook marinier derde klas Joop de Hoog, afkomstig uit een orthodox-christelijk gezin, voert christelijke argumenten aan voor zijn bevelswijgering. Hij is een beleden christen die het leest predikant wil worden. In de kampong staat hij voor een gewetensconflict. Als protestant is hij enthousiast meedelen met het afbranden van de kampong. Zij hadden echter niet durven zeggen tegen de luitenant.

Woedend is Kat als hij de celfstraf hoor. 'Als dit onze Marine is en blijkt te zijn, dan zal ik me nog eens schamen het uniform te dragen'. Zijn protest verandert weinig. Ook Kameradvocaat leiden in 1949 niet tot het terugdragen van het vonnis. De regering schaar zich volledig achter de uitspraken van de Krijtsraad. On-

Kat. Aan zijn moeder schrijft hij dat hij met een gerust geweten gevangen zit. 'Ik ben wel soldaat, maar ik vecht niet tegen vrouwen en kinderen'. Net als Smit en De Hoog is hij alernist overtuigd van de militaire noodzaak van de actie. Dat was niets meer dan een zinloze wraakactie tegen weerbare burgers.

Vlootpredikant Kat doet dat standpunt. 'Ik heb respect voor zulke mannen, en ben dankbaar dat ze onder de mariniers te vinden zijn, juist onder de heroepen'. De officier die opdracht gaf om de kampong plat te branden, geeft in een persoonlijk gesprek met Kat toe dat het indertijd om een wraakactie ging. Er waren meer militairen die niet enthousiast meedelen met het afbranden van de kampong. Zij hadden echter niet durven zeggen tegen de luitenant.

Woedend is Kat als hij de celfstraf hoor. 'Als dit onze Marine is en blijkt te zijn, dan zal ik me nog eens schamen het uniform te dragen'. Zijn protest verandert weinig. Ook Kameradvocaat leiden in 1949 niet tot het terugdragen van het vonnis. De regering schaar zich volledig achter de uitspraken van de Krijtsraad. On-

derussen hebben de mariniers al een garteverzoek ingediend bij koningin Juliana. In april 1949 wordt die gratis verleend, maar op dat moment hebben Smit en Stokking er het grootste deel van hun celfstraf op zitten, en heeft De Hoog zijn straf al uitgezeten.

Eerherstel komt te laat
In de afgelopen jaren is meermaals gepleut voor eerherstel van de drie mariniers. In 2012 vragen PvdE-Kamervragen Frans Timmermans en Angelien Eijstink om actie van de regering. Minister Hans Hillen (CDA) geeft niet thuis. Hij acht de militairen schuldig aan 'opzettelijke ongehoorzaamheid' en vindt het onterecht om hun gedrag volgens hedendaagse maatstaven opnieuw te beoordelen.

Een jaar later zet Nicoleine de Hoog, dochter van een van de mariniers, met toenmalig SP-Kamerlid Harry van Bommel de zaak weer op de agenda. 'Als Nederland tijdens de koloniale oorlog aan de verkeerde kant van de geschiedskied is stond, volg daaruit logisch dat de drie mariniers met hun weigering het dorp in brand te steken aan de goede kant

'Ik ben wel soldaat, maar ik vecht niet tegen vrouwen en kinderen'

korporaal Louis Stokking

stonden', betogen zij. De Hoog weegt een rechtszaak te starten. Er gebeurt echter niets.

In 2022, tijdens het Kamergebied over het onderzoekproject *Onafhankelijkheid, Dekolonisatie, Geneld en Oorlog in Indonesië, 1945-1950*, komen de dienst- en bevelswijgeraars weer ter sprake. Nu erkent de regering wel dat Nederland fout had gezeten. Het historische bewijs is niet langer te negeren nu zo duidelijk blijkt dat Nederland op grote schaal extreem geweld inzetten. Militairen die dat weigerden, hebben daarmee een goede daad verricht.

De regering bleef tabestaanden de mogelijkheid om verificatieonderzoek uit te laten voeren. Nicoleine de Hoog dient daarop bij Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) een verzoek in om de Pakisaji-zaak te onderzoeken. De conclusie van het NIMH stelt Smit, Stokking en De Hoog volledig in het gelijk. Zij hebben geen eedrijf proces gekregen, zijn ten onrechte veroordeeld omdat zij niet wilden deelnemen aan een vergeldingsactie. Voor minister Ollongren reden om nu wel in actie te komen en de drie mariniers eerherstel te verlenen.

Bij het NIMH zijn ook twee aanvragen binnengekomen van dienstweigeraars. Zij weigerden mee te gaan in een koloniale oorlog, en werden daarvoor eveneens gestraft. Hoe de regering hiermee omgaat, is nog onbekend.

Voor de drie mariniers kwam het eerherstel te laat; zij zijn inmiddels overleden. Louis Stokking bleef het leven leeren, maar raakte na de rechtszaak wel zijn strepen kwijt. Van Marinus Smits is weinig bekend, hij overleed in 1994. Henk Kat emigreert in de jaren zestig naar Australië. Maatschappelijk is hij zeer geëngageerd, maar noot spreekt hij met zijn kinderen over zijn oorlogservaringen.

Ook Joop de Hoog spreekt nooit over de gebeurtenissen, vertelt zijn dochter Nicoleine in 2012 aan Vrij Nederland. De jongeman die aan Kat had verteld dat hij domine wilde worden, doet later in zijn leven afstand van zijn christelijke geloof. Zijn dochter is achteraf trots dat haar vader weigerde. 'Mijn vader was een vrije geest, iemand die heel erg opkwam voor zijn principes. Het was iemand met gevoel voor rechtvaardigheid.'